

**ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ ХАРКІВСЬКОЇ  
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ  
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА  
БІБЛІОТЕКА  
СЕКТОР ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА**

61003, м. Харків, вул. Кооперативна, 13  
т. 731-31-32

**НОВІ ПАМ'ЯТНИКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ  
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

(Оглядова довідка за матеріалами періодичних видань)

**Вип.16**

**Матеріал підготувала: Казанцева Н.Ю. – зав. сектором інформації  
з питань культури і мистецтва Харківської  
обласної універсальної наукової бібліотеки**



**Харків 2013**

## НОВІ ПАМ'ЯТНИКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

(Оглядова довідка за матеріалами  
періодичних видань 2012 року та інтернетресурсів)  
Випуск № 16

### МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ЛЕОНІДА ЧЕРНЕЦЬКОГО

5 січня 2012 року у Харкові на фасаді будівлі обласного управління ДАІ по вул. Шевченка, 26 відкрито меморіальну дошку з барельєфом колишньому начальнику міліції громадської безпеки УВС області, полковнику Леонідові Дмитровичу Чернецькому.



#### Довідка:

*\*Л. Д. Чернецький* пропрацював в органах внутрішніх справ близько сорока років. По закінченні харківського автодорожнього технікуму він пройшов шлях від постового автоінспектора до начальника обласного ДАІ, яке очолював з 1985 по 1993 роки. У числі перших Чернецького направили в Чорнобиль для ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, де він організував роботу транспорту і супровід спеціального вантажу по Чорнобильській зоні. У дев'яності роки Леонід Дмитрович ніс службу на посту начальника міліції громадської безпеки УВС України в Харківській області. За станом здоров'я в 1999 році Чернецькій змушений був піти у відставку. До останніх днів життя – листопада 2010 року Леонід Дмитрович продовжував працювати президентом обласного Фонду безпеки дорожнього руху.

#### Література:

\*Зозуля І. В ГАІ увековечили бывшего начальника / І. Зозуля // Веч. Харьков.- 2012.- 10 янв.

Памяти милиционера // Харьк. известия.- 2012.- 12 янв.

Тесло І. На управлінні ДАІ – нова пам'ятна дошка / І. Тесло // Слобід. край.- 2012.- 12 січ.

Топонімічна комісія схвалила встановлення меморіальних дощок Юрію Шевельову і Леоніду Чернецькому [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/toponimichna-komisiya-shvalila-vstanovlennya-memorialnih-doshchok-yuriyu-shevelovu-8029.html>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

### МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА КРАЙНЄВА

22 березня 2012 року на будівлі Харківської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату по вул. Карла Маркса, 19 встановили меморіальну

дошку почесному громадянину Харкова, всесвітньо відомому піаністові, лауреату Державної премії СРСР Володимирові Всеволодовичу Крайневу.

Пам'ятну дошку виготовлено із чорного граніту. Її автор – відомий харківський скульптор Олександр Рідний.



**Довідка:** *Володимир Всеволодович Крайнев*

– піаніст, музичний педагог, громадський діяч. Народний артист СРСР і РРФСР, лауреат Державної премії СРСР. Професор Ганноверської Вищої школи музики.

Народився 1 квітня 1944 року в Красноярську. У 1949 році, у віці п'яти років, вступив до Харківської середньої спеціальної музичної школи-десятирічки,

потім до Центральної музичної школи при Московській державній консерваторії імені П. І. Чайковського. Закінчив цей ВНЗ у 1967 році.

Володар головних премій на Міжнародному конкурсі в Лідсі (1963), Конкурсі імені Віани да Мотта в Лісабоні (1964), переможець IV Міжнародного конкурсу імені П. І. Чайковського (1970).

У 1992 році Володимир Крайнев провів у Харкові перший Міжнародний конкурс юних піаністів. У 1994 році створив Міжнародний благодійний фонд допомоги юним піаністам.

Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2004).

Помер 29 квітня 2011 року.

#### **Література:**

Его творчество прославило Харьков // Харьк. известия.- 2012.- 24 марта.

Крайнев Володимир Всеволодович [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим

доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%94%D0%B2\\_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80\\_%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%94%D0%B2_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87), вільний.-

Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

У Харкові встановили пам'ятну дошку Володимирові Крайневу [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим

доступу: [http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex\\_news-12720.html](http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex_news-12720.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

### **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ПЕТРА СЛОНІМА**

22 березня 2012 року на будівлі Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості відкрили меморіальну дошку почесному громадянину міста Харкова Петрові Львовичу Слоніму.

Барельєф видатному харків'янину, вилитий із італійського червоного граніту і бронзи, виготовив його учень – Олександр Рідний.



**Довідка:** *Петро Львович Слонім* народився в 1909 році. Колишній художній керівник першого в Радянському Союзі Палацу піонерів і школярів ім. Постишева (нині — Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості). Брав участь у його створенні, потім працював у ньому 50 років. Серед безлічі заслуг Петра Слоніма - організація і зведення в традицію святкування Нового року з

ялинкою для дітей.

Сотні учнів Петра Слоніма працюють майже у всіх театрах Харкова, Києва, Москви, Санкт-Петербурга. Серед них народні артистки Людмила Гурченко та Наталія Фатєєва, кінорежисер Володимир Фокін та багато інших.

Помер 10 березня 2011 року на 104 році життя.

### **Література:**

Памяти педагога с большой буквы // Харьк. известия.- 2012.- 24 марта.

Слоним, Петр Львович [Електрон. ресурс] // Википедия.- Режим доступу:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BC,%D0%9F%D1%91%D1%82%D1%80%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

У Харкові відкрили меморіальну дошку Петрові Слоніму [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу:

[http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex\\_news-12713.html](http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex_news-12713.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

## **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ІЗРАЇЛЯ ФІСАНОВИЧА**



З квітня 2012 року у Харкові було відкрито меморіальну дошку Герою Радянського Союзу, підводнику Ізраїлю Іллічу Фісановичу.

Її встановлено на будинку №2 по вулиці, що названа ім'ям командира Червонопрапорного Гвардійського підводного човна «Малютка» ПЛ М-172,

у день 70-річчя з дня присвоєння Ізраїлеві Фісановичу звання Героя Радянського Союзу.

Встановлення пам'ятної дошки ініціювала Харківська обласна громадська організація ветеранів-підводників ім. Героя Радянського Союзу Ізраїля Фісановича, Харківський обласний комітет «Дробицький Яр», Харківський музей Голокосту, Харківське обласне відділення «Мариніст» Всеукраїнської спілки письменників-мариністів.

Це не перший пам'ятний знак, присвячений Ізраїлю Фісановичу.

31 липня 2011 року меморіальну дошку легендарному підводнику було встановлено на домі, по вул. Римарській, 23, де він жив у довоєнні роки.



**Довідка:** *Ізраїль Фісанович* (23 листопада 1914 року - 27 липня 1944 року) – радянський підводник, Герой Радянського Союзу. Після закінчення Військово-морського училища ім. М. В. Фрунзе, з травня 1936 року, лейтенант Фісанович служив на Балтиці, був штурманом на підводному човні М-77, дивізійним штурманом, командиром підводного човна М-84. Улітку 1938 року переведений на Північний флот.

22 липня 1941 року був призначений командиром підводного човна М-172. За два роки під командуванням Ізраїля Фісановича М-172 здійснила 17 бойових походів. Було потоплено два великих бойових кораблі, 10 судів і один танкер противника - усього 13 одиниць.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 квітня 1942 року за мужність і відвагу, виявлені в боях з німецько-фашистськими загарбниками, Ізраїлю Фісановичу присвоєно звання Героя Радянського Союзу з врученням ордена Леніна і медалі «Золота Зірка».

#### **Література:**

Зозуля І. Харьковский подводник стал Героем Советского Союза в 28 лет / И. Зозуля // Веч. Харьков.- 2012.- 1 марта.

У Харкові відкрито меморіальну дошку підводникові І. І. Фісановичу [Електрон. ресурс] // Управління внутрішньої політики Харківської обласної державної адміністрації.- Режим доступу: <http://vnutrpolit.gov.ua/uk/news/view/id/90>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

У Харкові відкрили меморіальну дошку Ізраїлеві Фісановичу [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: [http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex\\_news-12952.html](http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex_news-12952.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

Фисанович, Израиль Ильич [Електрон. ресурс] // Википедия.- Режим доступу:

[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%D0%98%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BB%D1%8C\\_%D0%98%D0%BB%D1%8C%D0%B8%D1%87](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87,%D0%98%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BB%D1%8C_%D0%98%D0%BB%D1%8C%D0%B8%D1%87), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

## МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ІВАНА ПЯТИХІНА І ОЛЕКСАНДРА ТОЛМАЧОВА

4 травня 2012 року на стіні загальноосвітньої школи № 41 Червонозаводського району м. Харкова було відкрито меморіальну дошку її випускникам Героям Радянського Союзу Івану Пятихіну і Олександрю Толмачову.



Генерал-лейтенант авіації Іван Пятихін і полковник, штурман морської авіації Олександр Толмачов навчалися тут в 1920-1930 роках.

### Довідка:

**Пятихін Іван Гаврилович**, народився в 1904 році, під час Великої Вітчизняної війни командував дивізією, військово-повітряними силами Орловського та Південноуральського повітряного округу, 15-ю повітряною армією. За успішні дії авіаційної бригади, в районі Кексгольма і Вііпурі (Фінляндія) в 1940 році йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. З 1943 року був командуючим військово-повітряними силами Харківського та Київського округів, потім обіймав ці ж посади в Середньоазіатському та ряді інших військових округів. Нагороджений двома Орденами Леніна, трьома Орденами Червоного Прапора, Орденом Кутузова, іноземними орденами і медалями. Помер 22 травня 1971 в Москві.

**Толмачов Олександр Федорович**, народився в 1913 році в Харкові. У 1931 році вступив до Військово-морського училища імені М.Фрунзе в Ленінграді. 23 червня 1941 вступив в бій з ворогом. У 1943 році замінив убитого командира літака і сам, важко поранений, посадив літак, за що йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. За роки війни О. Толмачев здійснив 350 бойових вильотів, збив три ворожих літаки, потопив три транспортні судна. Після війни продовжував службу, закінчив Військово-повітряну Академію ім. Жуковського, в 1958 році демобілізувався і працював інженером-конструктором московського авіапідприємства. Помер 10 листопада 1979 року в Москві.

### Література:

Рожков В. Землякам-героям / В. Рожков // Харьк. известия.- 2012.- 8 мая.

У школі №41 відкрили меморіальну дошку Героям Радянського Союзу [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-shkoli-41-vidkrili-memorialnu-doshku-geroyam-radyanskogo-soyuzu-13491.html>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

### **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ЙОСИПА ТИМЧЕНКА**

12 травня 2012 року у Харкові відбулося відкриття меморіальної дошки винахіднику першого в світі кіноапарату, харків'янина Йосипу Тимченку.

Меморіальна дошка розміщена на будівлі за адресою пр. Московський 10/12, в якому знаходилися механічні майстерні Імператорського університету, де працював талановитий механік-винахідник.

Дошку відкрили з нагоди 160-річчя від дня народження Й. Тимченка в рамках IV Міжнародного кінофестивалю «Харьковская сирень».



***Довідка:** Йосип Андрійович Тимченко (1852-1924) – російський механік-винахідник українського походження. Народився в с.Окоп (Харківщина), у родині селянина-кріпака. Навчався у механічних майстернях Харківського університету.*

*Автор багатьох оригінальних винаходів – передусім автоматичних метеорологічних,*

*фізичних і астрономічних приладів, деякі з яких неодноразово були відзначені золотими та срібними медалями на світових виставках.*

*Брав участь у створенні першої моделі автоматичної телефонної станції Фрейденберга.*

*Влітку 1893 р. (за два роки до відкриття братів Люм'єрів) – разом з фізиком М. Любимовим розробив скаковий механізм «слимак», який було використано для удосконалення стробоскопу. Принцип дії цього механізму став основою для нового апарату «кінескопу», у створенні якого брав участь винахідник М. Фрейденберг.*

*У листопаді 1893 р. в одеському готелі «Франція» (на розі вул. Дерibasівської та Колодязного провулку) відбулася публічна демонстрація двох кінофільмів, знятих «кінескопом» на Одеському іподромі: «Вершник» та «Метальник списа».*

*У січні 1894 р. на IX з'їзді дослідників природи та лікарів Російської імперії Тимченко за допомогою свого апарату демонстрував зображення на*

екрані. Учасники з'їзду схвально сприйняли апарат Тимченка й висловили подяку винахіднику.

Це сталося за рік до появи кінематографу в Західній Європі. Таким чином Й.Тимченко випередив західноєвропейських винахідників Л.Люм'єра, Ж.Демені, С.Складовського. Але його апарат ніколи не був запатентований.

«Кінескоп» Й.Тимченка досі зберігається в запасниках Політехнічного музею в Москві.

### **Література:**

Ларіна Т. У першій столиці увічнили пам'ять видатного механіка / Т. Ларіна // Слобід. край.- 2012.- 15 трав.

Киш С. Изобретение харьковчанина явило миру десятую музу // С. Киш.- Веч. Харьков.- 2012.- 12 мая.

Открыта мемориальная доска харьковчанину Иосифу Тимченко – изобретателю первого в мире киноаппарата [Електрон. ресурс] // Харьковская областная государственная администрация.- Режим доступа: <http://www.kharkivoda.gov.ua/ru/news/view/id/12638>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

Тимченко Йосип Андрійович [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим доступа:

[http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE\\_%D0%99%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BF\\_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%99%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BF_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

## **ПАМ'ЯТНИК НЕЗАЛЕЖНОСТІ «УКРАЇНА, ЩО ЛЕТИТЬ»**



22 серпня 2012 року у Харкові на площі Конституції на честь проголошення Незалежності України 24 серпня 1991 року встановлено пам'ятник незалежності «Україна, що летить».

Монумент є постаментом строгої геометричної форми з облицюванням із гранітних плит сірого кольору, на якому встановлена бронзова фігура давньогрецької богині перемоги Ніки на кулі. Це третій за висотою пам'ятник у Харкові після пам'ятника Леніну на площі Свободи і Воїну-визволителю на



вул. 23 Серпня. Висота фігури – близько 6 метрів, кулі – близько 2,5 метри, постаменту – 8 метрів. Загальна висота монументу складає 16,5 метрів.

Автори проекту – харківські скульптори Олександр Рідний і Ганна Іванова, переможці конкурсу на найкращий ескізний проект пам'ятника Незалежності на площі Конституції, оголошеного 27 квітня 2011 року.

Усього в конкурсі взяли участь 10 проектів дев'яти команд скульпторів, у тому числі проекти двох скульпторів з Росії та США.

Це вже другий монумент, присвячений проголошенню незалежності України в Харкові. Перший монумент Незалежності було встановлено в 2001 році на площі Рози Люксембург і планувався як тимчасовий, його було демонтовано 2012 року.

### **Література:**

Пам'ятник незалежності (Харків) [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA\\_%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96\\_%28%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%29](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%28%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%29), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

Стрельник И. Памятник независимости преобразил площадь / И. Стрельник // Веч. Харьков.- 2012.- 23 авг.

## **ПАМ'ЯТНИК ГРИГОРІЮ СКОВОРОДІ**

28 вересня 2012 року у Харкові на території Національного педагогічного університету було відкрито пам'ятник філософу, педагогу і письменнику Григорію Савичу Сковороді, чие ім'я носить навчальний заклад.



Пам'ятник встановлено на честь 290-річчя від дня народження Г. Сковороди за ініціативи педколективу університету на добровільні пожертвування студентів та педагогів, а також навчальних колективів 120 шкіл Харківської області, де працюють випускники університету.

Автори: архітектор – Юрій Шкодовський, скульптор – народний художник України Сейфаддін Гурбанов.

### **Література:**

Сковорода Григорій Савич [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/%D1%EA%E2%E2%E0%E4%E0\\_%C3%F0%E8%E3%E2%E0%B3%E9\\_%D1%E0%E2%E8%F7](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D1%EA%E2%E2%E0%E4%E0_%C3%F0%E8%E3%E2%E0%B3%E9_%D1%E0%E2%E8%F7), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

У Харкові відкрито новий пам'ятник Григорію Сковороді [Електрон. ресурс] // Європейський Харків.- Режим доступу:

<http://www.openkharkiv.com/index.php/culture/item/206-u-kharkovi-vidkryto-novyi-pam-iatnyk-hryhoriuu-skovorodi>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

В Харькове открыли памятник Григорию Сковороде [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: [http://www.city.kharkov.ua/ru/news/yandex\\_news-16032.html](http://www.city.kharkov.ua/ru/news/yandex_news-16032.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

В Харькове открыли памятник // Харьк. известия.- 2012.- 2 окт.

## МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ КСЕНІЇ ІЛІАДІ

12 жовтня 2012 року на будівлі дитячого відділення Харківського обласного клінічного протитуберкульозного диспансеру по вул. Потебні, 16 відкрили меморіальну дошку лікареві-гуманісту, грекині з походження Ксенії Іліаді.

Меморіальну дошку виготовив харківський скульптор Георгій Мартиросян.



**Довідка:** *Ксенія Олександрівна Іліаді* народилася 1895 року в Бессарабії. Після встановлення в Кишиневі радянської влади Ксенія Іліаді стала сестрою-волонтеркою військово-польових інфекційних госпіталів. Після закінчення громадянської війни працювала медичною сестрою. У 1921 році вступила в Харківський медичний інститут, який успішно закінчила, здобувши кваліфікацію лікаря-фтизіатра. У 30-ті роки працювала в різних протитуберкульозних диспансерах Харкова, але здебільшого - у 2-му тубдиспансері. Під час німецько-фашистської окупації Харкова в 1941-1943 роках Ксенія Іліаді врятувала від неволі та загибелі сотні харків'ян. Вона видавала фіктивні довідки про те, що молоді люди, яких мали відряджати до Німеччини на примусові роботи, хворі на туберкульоз.

Це не перший пам'ятний знак, присвячений пам'яті лікаря. 23 вересня 2003 року на фасаді будівлі міського дитячого протитуберкульозного диспансеру, що розташовувався в той час по вул. Сумській, 52, на ініціативу міського товариства греків «Геліос» та за сприяння Харківської міської ради, було встановлено меморіальну дошку Ксенії Іліаді. Наприкінці 2004 року диспансер перевели в нове приміщення, і в будівлі по вул. Сумській з'явився новий власник. А восени 2009 року меморіальна дошка зникла.



### **Література:**

В память о враче-гуманисте // Харьк. известия.- 2012.- 16 окт.

В память о Ксении Илиади // Харьк. известия.- 2012.- 13 окт.

Киш С. Ее могли повесить за каждого из спасенных / С. Киш.- Веч. Харьков.- 2012.- 16 окт.

У Харкові відкрили меморіальну дошку медику Ксенії Іліаді [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-harkovi-vidkrili-memorialnu-doshku-mediku-kseniyi-iliadi-16220.html>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

## МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ МИКОЛИ АНДРЕЙКА

26 жовтня 2012 року у Харкові на будинку, що на пр. Московському, 3, де жив Герой Радянського Союзу, почесний громадянин міста Харкова Микола Матвійович Андрейко, встановили меморіальну дошку.

Клопотання про встановлення меморіальної дошки подала Рада почесних громадян міста Харкова. Її виготовлення та встановлення профінансовано з бюджету міста за рахунок коштів, передбачених Комплексною міською програмою розвитку культури в місті Харкові на 2011-2016 роки.



**Довідка:** *Микола Андрейко* народився в с. Вільшани Дергачівського району Харківської області. Більше 50 років працював на заводі ім. Малишева технологом. Учасник Великої Вітчизняної війни з 1941 року, був старшим телефоністом 685-го стрілецького полку 193-ї Червонопрапорної стрілецької дивізії 65-ї армії Центрального фронту. Отримав звання Героя Радянського Союзу з врученням ордена Леніна і медалі «Золота зірка». Після війни працював на заводі ім. Малишева. Помер 28 грудня 2008 року.

### **Література:**

Андрейко Микола Матвійович [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим доступу:

[http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE\\_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0\\_%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

У Харкові відкрили меморіальну дошку Герою Радянського Союзу Миколі Андрейку [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-harkovi-vidkrili-memorialnu-doshku-geroyu-radyanskogo-soyuzu-mikoli-andreyku-16478.html>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

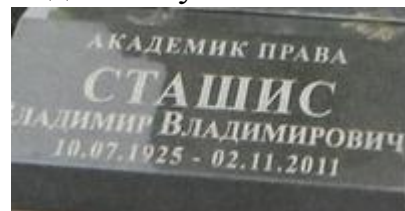
## ПАМ'ЯТНИК ВОЛОДИМИРУ СТАШИСУ



1 листопада 2012 року у Харкові, на міському кладовищі №2 відкрили пам'ятник Герою України, почесному громадянину міста Харкова Володимирі Володимировичу Сташису.

Автор пам'ятника – Фелікс Бетліємський.

**Довідка:** *Сташис В.В.* – видатний науковець-юрист, ветеран Великої Вітчизняної війни, кавалер багатьох орденів і медалей, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державних премій України, професор,



академік Національної академії правових наук України, генерал-полковник юстиції, перший проректор Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Володимир Сташис помер 2 листопада 2011 року на 87-му році життя.

### **Література:**

Володимирі Сташису: отцю, ученому, харьковчанину // Харьк. известия.- 2012.- 3 нояб.

Сташис Володимир Володимирович [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B8%D1%81\\_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80\\_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B8%D1%81_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

У Харкові відкрили пам'ятник Володимирові Сташису (доповнено) [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: [http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex\\_news-16576.html](http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex_news-16576.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

## МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ АПОЛЛІНАРІЯ ПОДРЕЗА



1 листопада 2012 року на будівлі навчального корпусу Харківського національного фармацевтичного університету по вул. Пушкінській, 27 було

відкрито меморіальну дошку одному з основоположників вітчизняної урології Аполлінарію Григоровичу Подрезу.



**Довідка:** *Аполлінарій Григорович Подрез* – професор Імператорського Харківського університету, піонер кардіохірургії, засновник харківської наукової урологічної школи. Опублікував 46 робіт з хірургії військового та мирного часу і в багатьох питаннях став першовідкривачем. А.Г. Подрез започаткував хірургію селезінки, першим видалив високо розташовану пухлину прямої кишки, вперше при стриктурі уретри зробив її резекцію.

Також він запропонував використання гумового катетера, що увійшло в історію як операція Подреза-Вишневського. А.Г. Подрез уперше в Російській імперії виконав простатектомію через промежинний доступ, здійснив внутрішньочеревинне з'єднання сечовода із сечовим міхуром із приводу сечовивідної фістули, зробив першу в Росії операцію на серці з приводу сліпого поранення револьверною кулею(1897).

У паперах покійного знайдено духовний заповіт, згідно з яким усе своє майно, у тому числі будинок і приватну лікарню по вул. Пушкінській, він заповідав університету для заснування «клініки сечостатевих хвороб».

Сьогодні кафедра урології і андрології Харківського національного медичного університету має ім'я Аполлінарія Григоровича Подреза.

Автор меморіальної дошки – народний художник України Сайфаддін Гурбанов.

#### **Література:**

Адамович Т. Харьковская школа урологии: итоги и перспективы / Т. Адамович // Харьк. известия.- 2012.- 3 нояб.

Столбецов О. Имя профессора Подреза увековечили на мемориальной доске / О. Столбецов // Веч. Харьков.- 2012.- 6 нояб.

У Харкові відкрили меморіальну дошку хірургові Аполлінарію Подрезу [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: [http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex\\_news-16567.html](http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex_news-16567.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

### **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ АНАТОЛІЯ БУГАЙЦЯ**



2 листопада 2012 року у Харкові відкрили дві пам'ятні дошки почесному громадянину Харкова, колишньому генеральному директору ВАТ «Турбоатом» Анатолію Бугайцю.

Першу з дощок відкрили на адміністративному корпусі ВАТ «Турбоатом». Другу – на домі №1/3 у Вірменському провулку, де Анатолій Бугаєць проживав з 1987 до 2011 року.

Автором пам'ятних дощок, а також меморіального комплексу Анатолія Бугайця на 2-му міському кладовищі став заслужений діяч мистецтв України скульптор Олександр Рідний.

Меморіальні дошки виконані з бронзи у вигляді барельєфа, до композиції якого включена частина ротора і бюст колишнього гендиректора.



**Довідка:** *Анатолій Олександрович Бугаєць* (1940-2011) – почесний генеральний директор ВАТ «Турбоатом», Герой України, заслужений машинобудівник України, кавалер ордена «За заслуги», нагороджений орденом «Знак Пошани», лауреат Державної премії України, почесний громадянин міста Харкова та Харківської області. Був одним з ініціаторів і безпосереднім учасником розробки Національної енергетичної програми до 2010 року і Енергетичної стратегії України до 2030 року. Понад 50 років присвятив роботі на ВАТ «Турбоатом» і пройшов шлях від техника-технолога зварювального виробництва до генерального директора (1986-2006).

#### **Література:**

Памяти Анатолия Бугайца // Харьк. известия.- 2012.- 3 нояб.

У Харкові відкрили меморіальні дошки Анатолієві Бугайцю (оновлено) [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: [http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex\\_news-16596.html](http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex_news-16596.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

### **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ЛЮДМИЛИ ГУРЧЕНКО**

14 листопада 2012 року у Харкові на будівлі гімназії №6 «Маріїнська гімназія» було відкрито меморіальну дошку почесному громадянину міста, народній артистці СРСР Людмилі Марківні Гурченко.

На ній – барельєф актриси і підпис: "У цій школі в 1943-1953 роках навчалася Людмила Гурченко, народна артистка СРСР, почесний громадянин Харкова".

Автор пам'ятного знаку – Олександр Рідний. Барельєф на дошці взято з фільму «Вокзал для двох». Основу дошки зроблено з мармуру, сам барельєф – із бронзи.

**Довідка:** *Людмила Гурченко* народилася 1935 року у Харкові. В кіно дебютувала в 1956 році у фільмі "Дорога правди". У тому ж році вона знялася в стрічці "Карнавальна ніч" і запам'яталася піснею "П'ять хвилин". Серед інших відомих кінострічок Гурченко – "Вокзал для двох", "Улюблена жінка механіка Гаврилова", "Сибірада", "Моя морячка". 24 серпня 2010 року Гурченко востаннє



виступила перед харків'янами на святковому концерті, присвяченому Дню міста, Дню визволення Харкова від фашистських загарбників і Дню незалежності України. 30 березня 2011 року на 76-му році життя актриса померла.

### **Література:**

В листопаді в Харкові відкриють меморіальну дошку Людмили Гурченко [Електрон. ресурс] // "Status quo".- Режим доступу: [http://www.sq.com.ua/ukr/news/suspilstvo/15.08.2012/v\\_listopadi\\_v\\_harkovi\\_vid\\_kriyut\\_memorialnu\\_doshku\\_lyudmili\\_gurchenko/](http://www.sq.com.ua/ukr/news/suspilstvo/15.08.2012/v_listopadi_v_harkovi_vid_kriyut_memorialnu_doshku_lyudmili_gurchenko/), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

Гурченко Людмила Марківна [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE\\_%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B0\\_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

Людмилу Гурченко «прописали» на Рымарской // Веч. Харьков.- 2012.- 14 нояб.

На будівлі гімназії №6 відкрили меморіальну дошку Людмили Гурченко [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/na-budivli-gimnaziyi-6-vidkrili-memorialnu-doshku-lyudmili-gurchenko-16748.html>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

Пирлик І. Харківська школа дала Людмилі Гурченко розуміння сенсу життя / І. Пирлик // Слобід. край.- 2012.- 15 лист.

Пожалуйста, не забывайте меня! // Харьк. известия.- 2012.- 15 нояб.

## **МЕМОРИАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ІВАНА ЦЕСАРЕНКА**

27 листопада 2012 року на будівлі прокуратури Харківської області було відкрито меморіальну дошку прокурору Івану Григоровичу Цесаренку.

Автором пам'ятної дошки став відомий скульптор, народний художник України Сейфаддін Гурбанов.



**Довідка:** *Іван Цесаренко* (1922-1986) народився в с. Броварки на Харківщині (нині Полтавська область). Активний учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні. Пройшов шлях від Сталінграду до Берліну у складі 25-го гвардійського штурмового авіаполку 5-ї штурмової авіадивізії. Здійснив 97 бойових вилетів. Нагороджений орденами Червоної Зірки

і Вітчизняної війни II ступеня, медалями «За відвагу», «За взяття Берліна», «За взяття Праги».

Іван Цесаренко очолював прокуратуру області 18 років. Це найдовший строк прокурорства за всю історію радянської прокуратури. Державний радник юстиції 3-го класу, заслужений юрист України, почесний працівник прокуратури, кандидат юридичних наук. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, „Знак поваги” і Дружби народів, медалями.

Неодноразово визнаний найкращим прокурором Радянського Союзу, працював до останнього дня, помер під час проведення наради.

### **Література:**

Бережний І. Особлива нагорода для видатного юриста / Бережний І. // Слобід. край.- 2012.- 1 груд.

Бюст обвинителя на здании прокуратуры // Сегодня.- 2012.- 28 нояб.

В музее появятся личные вещи легендарного прокурора // Веч. Харьков.- 2012.- 29 нояб.

На будівлі облпрокуратури відкрили пам'ятну дошку Івану Цесаренкові [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/na-budivli-oblprokuraturi-vidkrili-pam-yatnu-doshku-ivanu-tsesarenkovi-16954.html>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

1 декабря Иван Цесаренко отметил бы 90-летие // Веч. Харьков.- 1012.- 29 нояб.

## **ПАМ'ЯТНИК ВІЛ-ІНФІКОВАНИМ «ЖИВИ»**



30 листопада 2012 року на території Харківського обласного центру профілактики та боротьби зі СНІДом по вул. Боротьби, 6 відкрили пам'ятник ВІЛ-інфікованим під назвою «Живи».



Пам'ятник металевий, виконаний у вигляді кованого ліхтаря і на ньому висять червоні стрічки – символ толерантного ставлення до ВІЛ-інфікованих. Висота пам'ятника – близько 2 м.



### Література:

Ефанова М. В Харківке появился памятник ВИЧ-инфицированным / М. Ефанова // Веч. Харків.- 2012.- 1 дек.

В Харківке, на улице Борьбы открыли памятник борьбе со СПИДом [Електрон. ресурс] // Вечерний Харків.- Режим доступу: <http://vecherniy.kharkov.ua/printnews/71635>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

У Харкові відкрили пам'ятник боротьбі зі СНІДом [Електрон. ресурс] // Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету.- Режим доступу: [http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex\\_news-17016.html](http://www.city.kharkov.ua/uk/news/yandex_news-17016.html), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

### **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ПАВЛА КОЛОБКОВА**

11 грудня 2012 року в рамках ювілейних заходів до 100-річчя від дня народження видатного харків'янина, спеціаліста в галузі теплоенергетики Павла Сергійовича Колобкова, у Харкові, на стіні дому по вул. Чичибабіна, 8, де він жив з 1971 по 2007 роки, було встановлено меморіальну дошку з горельєфом вченого.



Автори проекту – О.П. Буряк, В.С. Кочмар і М.М. Ятченко.

**П.С. Колобков** – заслужений діяч науки і техніки УРСР, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри ТГВ и ТВЕР ХІБІ протягом 40 років.

### Література:

Горельеф и мемориальная доска на доме, в котором жил Колобков Павел Сергеевич [Електрон. ресурс] // Шукач.- Режим доступу: <http://www.shukach.com/ru/node/21037>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

Открытие мемориальной доски П.С. Колобкову [Електрон. ресурс] // Кафедра "ТГВ и ТВЭР" ХНУСА. Новости кафедры и специальности.- Режим доступу: <http://tgvtver.org/ru/news.htm>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

Корифей кафедры – Колобков Павел Сергеевич [Електрон. ресурс] // Кафедра "ТГВ и ТВЭР" ХНУСА.- Режим доступу: <http://tgvtver.org/ru/kolobkov.htm>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

## *Пам'ятні знаки на честь видатних земляків, відкриті в районах Харківської області*

### МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА ПАМ'ЯТІ ВІКТОРА ЛУГОВСЬКОГО

*15 лютого 2012 року в Малинівській школі №2 Чугуївського району* було відкрито меморіальну дошку колишньому учню школи, воїну-інтернаціоналісту *Віктору Луговському*.

#### Література:

Яковлев С. Мемориальная доска памяти Виктора Луговского / С. Яковлев // Красная звезда (Чугуевский р-н).- 2012.- 18 февр.

### МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА ПАМ'ЯТІ ЮХИМА КРАВЦОВА

*7 травня 2012 року в с. Шелудьківка Зміївського району* з'явився пам'ятний знак на честь Героя Радянського Союзу Юхима Єгоровича Кравцова. Меморіальну дошку встановили на стіні місцевої школи, де навчався Кравцов.



*Юхим Єгорович Кравцов* – Герой Радянського Союзу.

Старший радіотелеграфіст 384-го артилерійського полку 193-ї стрілецької дивізії 65-ї армії Центрального фронту, старшина.

Народився 24 грудня 1910 року в селі Шелудьківка Готвальдівського району (нині – Зміївський)

Харківської області в селянській родині. Член КПРС з 1943 року. Закінчив сім класів середньої школи. З 1929 по 1933 рік служив у Військово-морському флоті. Потім працював на заводі.

В жовтні 1942 року призваний до лав Червоної Армії. В боях Великої Вітчизняної війни з лютого 1943 року. Воював на Центральному фронті.

На початку жовтня 1943 старший радіотелеграфіст 384-го артилерійського полку старшина Ю.Є. Кравцов разом з передовими штурмовими групами одним з перших переправився з радіостанцією через Дніпро в районі селища Лоев Гомельської області. На правому березі Дніпра старшина Ю.Є. Кравцов встановив зв'язок і коригував вогонь артилерії. При відбитті контратак гітлерівців вів вогонь з трофейного міномета.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 30 жовтня 1943 року за мужність і героїзм, проявлені при форсуванні Дніпра і утриманні плацдарму на його правому березі старшині Юхиму Єгоровичу Кравцову присвоєно звання Героя Радянського Союзу з врученням ордена Леніна і медалі "Золота Зірка".

У 1944 році закінчив курси молодших лейтенантів. У 1946 році Ю.Є. Кравцов звільнився в запас. До 1963 року служив у військах Міністерства

внутрішніх справ у Києві. Працював старшим техніком інституту електрозварювання імені Патона. Жив у Києві. Помер 7 січня 1984.

Нагороджений орденом Леніна, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями.

### **Література:**

В Змиевском районі відкрили меморіальну дошку Ефиму Кравцову [Електрон. ресурс] // Медіа група «Об'єктив».- Режим доступу: <http://m.objectiv.tv/080512/69746.html>, вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.

Пам'ять героя увічнена назавжди // Вісті Зміївщини.- 2012.- 11 трав.

## **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА ПАМ'ЯТІ СТЕПАНА ШАТОХІНА**

*4 жовтня 2012 року у селищі міського типу Козача Лопань Дергачівського району* на будівлі початкової школи Козачолопанського НВК було відкрито меморіальну дошку ветерану Великої Вітчизняної війни,



директору Козачолопанської восьмирічної школи з 1954 по 1980 роки, Почесному громадянину Козачої Лопані *Шатохіну Степану Федоровичу*.

### **Література:**

Вакуленко Л. Жива пам'ять народу / Л. Вакуленко // Вісті Дергачівщини.- 2012.- 5 жовт.

## **МЕМОРІАЛЬНА ДОШКА ПАМ'ЯТІ МИКОЛИ ВАТУТІНА**

*26 жовтня 2012 року у селищі Ватутіне Нововодолазького району Харківської області* відкрили стелу Герою Радянського Союзу, генералу *Миколі Ватутіну*, ім'ям якого названий цей населений пункт.

Її встановлено біля селищного Будинку культури, навпроти братської могили, в якій поховані 15 радянських воїнів, загиблих у часи Великої Вітчизняної війни.

Стела являє собою вертикальну плиту з рельєфним зображенням генерала Ватутіна і написом про те, що населений пункт названий на честь героя Великої Вітчизняної війни. Її автори – скульптор Олександр Сорудейкін і архітектор Наталія Фоменко.



**Довідка:** *Микола Федорович Ватутін* народився в с.Чепухіне Курської губернії (нині – Белгородська область Росії) в селянській родині 3 (16) грудня 1901 р. командував військами Південно-Західного, Воронежського і 1-го Українського фронтів. Брав участь у Белгородсько-Харківській наступальній операції, битві за Дніпро, в ході якої був звільнений Київ. Помер від ран 15 квітня 1944 р. у Києві, де й похований. Герой Радянського Союзу.

### Література:

Ватутін Микола Федорович [Електрон. ресурс] // Вікіпедія.- Режим доступу:

[http://uk.wikipedia.org/wiki/%C2%E0%F2%F3%F2%B3%ED\\_%CC%E8%EA%EE%EB%E0\\_%D4%E5%E4%EE%F0%EE%E2%E8%F7](http://uk.wikipedia.org/wiki/%C2%E0%F2%F3%F2%B3%ED_%CC%E8%EA%EE%EB%E0_%D4%E5%E4%EE%F0%EE%E2%E8%F7), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані укр. мов.

Ефанова М. Генерала Ватутина увековечили в бронзі / М. Ефанова // Веч. Харків.- 2012.- 30 окт.

Памятник генералу Ватутина открыли в поселке на Харьковщине, названном его именем [Електрон. ресурс] // "Status quo".- Режим доступу: [http://www.sq.com.ua/rus/news/obschestvo/26.10.2012/pamyatnik\\_generalu\\_vatutinu\\_otkryli\\_v\\_poselke\\_na\\_harkovschine\\_nazvannom\\_ego\\_imenem/](http://www.sq.com.ua/rus/news/obschestvo/26.10.2012/pamyatnik_generalu_vatutinu_otkryli_v_poselke_na_harkovschine_nazvannom_ego_imenem/), вільний.- Назва з екрану.- Текст на екрані рос. мов.